

MISIR MESELESİ VE OSMANLI DEVLETİNDE PARADİGMA DEĞİŞMESİ

The Egyptian Question and Paradigm Change in Ottoman State

Ramazan ATA
Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst. Doktora Öğrencisi
e-posta:

Öz: Biz bu makalede Osmanlı Devleti ile Mısır arasında yaşanan savaşın 1839- 1841 yılları arasını ele alarak, bunun Osmanlı Devleti'nde meydana getirdiği siyasî, ekonomik ve toplumsal değişimleri incelemeye çalıştık. II. Mahmud, birçok reform yapmasına rağmen, zaman ve şartlar uygun olmadığı için paradigma değişikliğini gerçekleştirmedi. Osmanlı Devletini paradigma değişikliğine götüren 1839 yılında yaşanan 4 olay oldu. Bu olaylar; 24 Haziran'da Osmanlı ordusunun Nizip savaşında Mısır ordusuna yenilmesi, 2 Temmuz'da II. Mahmud'un ölüp yerine tecrübesiz Abdülmecid'in Padişah olması, bunun ardından Osmanlı donanmasının önemli bir kısmının bizzat komutanı Ahmed Fevzi Paşa tarafından götürülüp İskenderiye'de Mehmed Ali Paşa'ya teslim edilmesi ve 27 Temmuz'da Avrupa devletlerinin savaşa son verilmesi için her iki tarafa da ortak bir nota vermesidir. Bütün bu olayların halkta ve aydınlarda yarattığı şok ve bıkkınlık havası Mısır meselesinin ne pahasına mâl olursa olsun çözülmesi noktasında bir uzlaşma oluşturdu. Osmanlı Devleti'nde paradigma değişikliğinin mührü olan Tanzimat bu şartlarda 3 Kasım 1839'da ilan edildi.

Anahtar Kelimeler: Mısır Meselesi, Tanzimat, Nizip Yenilgisi, Paradigma.

Abstract: In this article the issue and the war from 1839- 1841 between Ottomans and Egypt, and the follow up results of that issue and politic, economic and social changes that was created in Ottomans were observed. Because of the conditions and the period Mahmud II wasn't able to change the paradigm of the empire although he had made lots of Reforms. 4 issues made the Ottomans undergo a paradigm change in 1839. They are; the defeat of Ottoman army to Egyptian army on 24th of June in Nizip Battle,

the death of Mahmud II on 2nd of July and his inexperienced son Abdülmecid's becoming Sultan, immediately after this Ahmed Fevzi Pasha's giving up the majority of the Navy to Mehmed Ali Pasha at Alexandria and on 27th of July European States delivering a note to the both sides to cease the war. The shock of all those issues among the public and the intellectual created a consensus to solve the Egypt Issue at all cost. The Administrative Reforms which can be regarded as the sign of the paradigm changes in Ottomans was declared on November 3, 1839 under these circumstances.

Keywords: Egyptian Question, Administrative Reforms, Nizip Defeat, Paradigm.

GİRİŞ

Mısır tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapmış ve Coğrafi keşiflerden sonra gelişen sömürgecilik akımları için önemli bir hedef olmuştur. İngiltere, özellikle sömürgeci emellerine ulaşmak için önemli bir kavşak noktasında bulunan Mısır'ın kontrolü altında olmasını siyasî öncelikleri arasında saymıştır. Mısır, Osmanlı yönetimi altında uzun süre huzur içinde yaşamış ancak Osmanlı Devleti gerilemeye başladığı andan itibaren bölgedeki iktidar mücadeleleri nedeniyle huzur bozulmaya başlamıştır. Bölgeye gönderilen birçok valiler ya öldürülmüş veya görevlerini gerektiği gibi yapmaları engellenmiştir. Mısır isyanının başlamasının ve gelişmesinin Mehmed Ali Paşa'nın kişiliği ve karakteri ile de yakından ilgisi vardır.¹ Mehmed Ali Paşa şahsî yeteneklerini de kullanarak bu karışıklılara son vermiş ve 1805 yılında belli bir senelik vergi vermek, Hicaz'ı Vahhabilerden kurtarmak şartıyla Mısır valiliğine atanmıştır.² Mehmed Ali Paşa için sadece Mısır'ı yönetmek yeterli olmamış, Mısır'da yaptığı idarî, sınaî, malî, askerî ve ziraî yeniliklerle ülkeyi kısa sürede Osmanlı Devleti'nin en gelişmiş eyaleti haline getirerek iktidar mücadelesine başlamıştır. Fransa'nın da tesiri ile sınırlarını genişletmek için eline geçen bütün fırsatları kullanmış ve Anadolu içlerine kadar neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan ilerlemeyi başarmıştır. 1831-1841 yılları arasında 10 yıla yakın süre Suriye, Lübnan ve Anadolu'da kaldıktan sonra belki de ilerde Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olacak bedeller ödenerek Mısır'a döndürülebilmştir.

Biz bu çalışmamızda, incelediğimiz Osmanlı belgeleri ışığında 1839-1841 yılları üzerinde odaklanacağız. Çünkü bu yıllar Osmanlı Devleti'nin Paradigma değişimine yöneldiği yıllardır.³ XV. asırdan itibaren gelişen ve

¹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. V, Ankara, 2007, s. 125.

² Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, I. Kısım, Ankara, 1988, s. 24- 25.

³ Thomas S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı, çev. Nilüfer Kuyuş, İst., 1991, s. 9, 118. Osmanlı Devletinde bu dönemdeki değişimi en iyi karşılayabilecek kavram "Paradigma" dır. Paradigma "*Yeni sorunlara çözüm üretemeyen bir sistemin kökten değiştirilip yeni bir sistem getirilmesi*" olarak tarif edilebilir.

asıl meyvelerini XVIII. yüzyılda veren coğrafi keşifler, İngiltere’de ortaya çıkıp daha sonra bütün Avrupa’ya yayılan sanayileşme ve 1789 Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı Milliyetçilik, Eşitlik ve Özgürlük gibi akımlar, artık eski düzen ve fikirlerle Osmanlı Devleti’nin yaşamasını imkânsız hale getirmişti. Bütün bunların üzerine ortaya çıkan bir Eyalet Valisi’nin isyanı, durumu daha da içinden çıkılmaz hale sokmuştu. II. Mahmud’un son dönemi ile Abdülmecid’in ilk dönemini kapsayan bu yıllar, Mustafa Reşid Paşa’nın önderliğinde Osmanlı devlet yapısında köklü değişikliklerin yapıldığı yıllardır. Bu reformların yapılmasında bazı iç nedenlerin yanı sıra Mısır meselesini halletmek için Avrupa desteğini sağlama düşüncesinin de önemli etkisi olmuştur.

II. Mahmud’un daha önce hiç olmadığı şekilde kendilerinden örnek alarak birçok alanda reform yapma gayretleri dost veya düşman bütün Avrupa devletlerinin dikkatini çekti. Özellikle Osmanlı reform geleneğinin temelleri olan, eski kurumları koruma ve yeniden canlandırma anlayışını terk edip batıdan yenilerini ithal etme anlayışı, Avrupa’nın sempatisini kazanmıştır.⁴ Osmanlı Devleti üzerinde tesiri olabilecek bütün güçler, bu reformların kendi menfaatleri doğrultusunda olması için her türlü baskıyı yapmışlardır. Mehmed Ali Paşa’nın isyanı, yapılan bütün reformların eksen değiştirmesine neden olmuştur. Nitekim bundan önce reformlar daha çok teknik, hukuk ve eğitim alanlarında yapılırken Mısır isyanından sonra siyasi alanda yapılmaya başlanmıştır. Mısır meselesi nedeniyle Avrupa’nın desteğini almak için liberal reformlar yapan II. Mahmud bunu sağlayamayınca reformları ağırlaştırarak, monarşik olan Rusya ve Avusturya devletlerinin yardımını temin etmeye çalışmıştır. Rusya, Osmanlı Devleti’ne gerekli bütün yardımı sağlama karşılığında kendisine büyük menfaatler sağlayan Hünkâr İskeleyi Antlaşması’nı imzalayınca, İngiltere ve Fransa 1833 yılı sonbaharında bunu protesto ederek değiştirmeye yönelmişlerdir.⁵

Makalemizde Osmanlı-Mısır ilişkilerini ve Osmanlı Devleti’ni Paradigma değişikliğine götüren süreci; Nizip yenilgisi ile başlayıp, meseleye Avrupa devletlerinin müdahalesinin en önemli sebeplerinden birisi olan Boğazlar meselesinin halledildiği İkinci Londra Antlaşması’nın imzalanmasına kadar sebep ve sonuçları ile ortaya koymaya çalışacağız. 1839 yılı Haziran ayı ile 1841 yılı arasında geçen bu 3 yıllık dönemde tabiri caizse Osmanlı Devleti iç ve dış nedenlerin etkisiyle yönünü değiştirmiştir. Osmanlı Devleti, Mısır birliklerinin başkenti tehdit etmeye başlaması üzerine, Avrupa’dan destek alabilmek için onlarla yüzlerce yıldır yaptığı medeniyet mücadelesinden artık vazgeçtiğini ve Avrupa medeniyetinin bir parçası olmak istediğini Tanzimat Fermanını ilanla ifade etmiştir. Aydınlar ve halk ardı ardına gelen yenilgilerin bıkkınlığı ile böyle bir değişime ikna

⁴ Stanford J. Shaw, E. K. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, çev. M. Harmancı, Ank., 1988, s. 86.

⁵ Muhammed H. Kutluoğlu, The Egyptian Question, İstanbul, 1988, s. 90.

olmuştur. Tanzimat ile Osmanlı Devleti İslam medeniyetinden Batı medeniyetine geçişin resmi belgesini imzalamıştır denilebilir. Bu zihniyet değişimini Ahmet Davutoğlu şöyle ifade etmektedir: “... *Bu siyasi merkezin karşı medeniyet ile girdiği cephe ilişkisini zamanla kaybetmesinin siyasi yapı üzerinde yaptığı çözücü etki, toplumumuzun siyasi kültürünü dokuyan sosyopsikolojik altyapıyı etkilemiştir. Tanzimat ile başlayan bir süreç içinde siyasi elitin karşı medeniyetin normları doğrultusunda yeni bir siyasi yapı kurma çabası Osmanlı coğrafyasındaki toplumlara tümüyle sarsan bir etki uyandırmıştır.*”⁶

Osmanlı Devleti birçok iç ve dış badirelerle uğraştığı için tabiatıyla demokrasiye geçiş adımları sancılı olmuştur. Bunda aydın ve yöneticilerin muhafazakâr ve batıcı olarak bölünmelerinin de etkisi olmuştur.⁷ Osmanlı İmparatorluğu’nun çok milletli yapısı birçok reformun istenildiği gibi uygulanmasını engellemiştir. Tanzimat sırasında Mısır meselesinin de etkisi ile merkezî otoriteyi artırıcı çalışmalar yapılması eyaletlerde büyük karışıklıklara neden olmuştur. Ayrıca Avrupa devletlerinin, Osmanlı Devleti’ndeki azınlıkların haklarını korumak adına, merkezîleşmenin Tanzimat ilkelerine uymadığı ile ilgili itirazları neredeyse bütün reformların sonuçsuz kalması neticesini doğurmuştur.

I. Mısır Meselesi ve Çözüm Süreci

Fransız İhtilali, Sömürgecilik ve Sanayileşme çok uluslu İmparatorlukların yıkılma sürecini başlatmıştır. XIX. yüzyıl sadece Osmanlı Devleti için değil Avrupa ve bütün dünya için de birçok yönden dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti bu süreçte problemlerini çözmek için Avrupa devletlerinden yardım almaya çalışmış fakat başta pek muhatap bulamamıştır. Bunun üzerine Batı devletlerine ve kamuoylarına hoş görünmek için birçok alanda reformlar yapmıştır. Özellikle dinî alanda yapılan reformlar, Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti sınırları içindeki dindaşlarından dolayı en fazla etkileyen değişikliklerdi. Mısır meselesinin çözümünün uzaması bu alandaki reformlara halkı ikna için önemli bir fırsat olmuştur.

Osmanlı Padişahları ve yöneticilerinin bazıları aslında tutucu düşünceler taşıyorlardı. Örneğin II. Mahmud’u verecek olursak bir sözünde şöyle diyordu: “*Saltanatın millet için dehşet ve korku kaynağı değil destek olmasını isterim.*”⁸ Bu söz onun despotik bir yöneticiden ziyade, demokratik yöntemlere bağlı, yanındakilere danışmak isteyen ve halkı

⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, 2010, s. 81.

⁷ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan, Cem Soydemir, İstanbul, 2010, s. 215, 224, 342.

⁸ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 1994, c. 5, s. 474.

tarafından korkulmaktansa sevilmeyi tercih eden bir hükümdar olduğunu göstermektedir. Bu sözüyle II. Mahmud bütün dünyanın gittiği yönü önceden gören, ileri görüşlü bir Padişah olduğunu göstermektedir. Nitekim II. Mahmud, Mısır meselesini çözmek için, Osmanlı Devleti'ni hızlı bir şekilde mutlakıyetçi modernleşmenin içine soktu. Çünkü Osmanlı sisteminin çağın ihtiyaçlarına cevap veremeyecek durumda olduğunu ve her alanda geri kaldığını görmüştü. İsteyerek veya zorunluluktan "*Denize düşen yılana sarılır*" sözünde ifade ettiği gibi birçok reformlar yaptı. Belki bunun da etkisiyle bazen şekil özün önüne geçmiş ve birçok alanda ikilikler ortaya çıkmıştır.⁹ II. Mahmud bu yenilikleri geçici bir sevda için yapmadığını bunları bizzat uygulayarak ve yerleşmesini sürekli takip ederek gösterdi. Fakat II. Mahmud yaptığı bu yeniliklerin sonucunu göremeden öldü.

Babasının ölümü üzerine Abdülmecid tahta çıktığı zaman Osmanlı Devleti'nin durumu gerçekten kötüydü. Abdülmecid; ordusu yenilgiye uğramış, donanması Mısır'a kendi komutanı tarafından teslim edilmiş, topraklarının büyük bir bölümü bir Valisi tarafından işgal edilmiş ve ülkesinin her tarafında karmaşanın hüküm sürdüğü bir Padişahlı.¹⁰ Sultan'ın bir karar vermesi gerekiyordu; ya Avrupa'nın maddi ve manevi desteğini almak için yeniliklere dört elle sarılarak iç kamuoyunun bir kısmını karşısına alacak veya bütün yenileşme çalışmalarına son vererek Avrupa devletlerini ve kamuoyunu karşısına alacaktı. Abdülmecid yeniliklere hızla devam etmeyi ve yenilikçi yöneticileri desteklemeyi seçti. Burada onun babası tarafından yetiştirilme tarzı ve hayat felsefesinin tesiri olduğu kadar Avrupa'nın desteğine duyduğu ihtiyaç da etkili olmuştur. Yenilikleri hızlı bir şekilde sürdürerek dış destek sağlayıp, içeride oluşturacağı yeniliklere açık aydın ve yönetici tabakası vasıtasıyla, devleti hızlı bir şekilde bu durumdan kurtarmak istiyordu.

Genç Padişahı bütün bu çalışmalara teşvik eden baş müşaviri Mustafa Reşid Paşa olmuştur. 1826 yılında Yeniçeri Ocağının kapatılmasıyla başlayıp 1856 yılında Islahat Fermanının ilanına kadar süren bu 30 yıllık süreçte Osmanlı Devleti'nde hâlen etkisini hissettiğimiz köklü reformlar yapılmıştır. Bu dönem daha sonra Cumhuriyet nesillerinin de yetiştirileceği bir dönüm noktası olmuştur. II. Mahmud döneminden itibaren yetişen bu yenilikçi nesil, rehber olarak Osmanlı Devleti'nin haşmetli dönemini örnek alan önceki nesillerden farklı olarak, Avrupa'yı örnek almaya başlamıştır. Bunun ilk adımlarını daha önceden III. Selim atmışsa da devamı getirilememiştir. Ama artık dönemin ileri gelenlerinin gözünde bunu denemekten başka çare kalmamıştı.

Mısır meselesinin çözümü sürecinde aldatıldıklarını düşünen Fransa ve Rusya her fırsatta Osmanlı çıkarlarına zarar vermek için uğraştılar. Mısır

⁹ İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul, 2006, s. 16- 17.

¹⁰ Roderick H. Davison, Osmanlı Türk Tarihi[1774- 1923] , çev. Mehmet Morali, İstanbul, 2004, s. 15.

meselesinin çözümlüyle ağır bir darbe yiyen ve koruması altındaki Mısır'a yardım edememekten dolayı gururu incinen Fransa, Lübnan'daki mezhep çatışmalarını her fırsatta kışkırtarak Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmaya çalışmışlardır. Buradaki Marunîleri sürekli olarak diğerlerine karşı desteklemesi bölgede hâlen süren çatışmaların tarihi temellerini atmıştır. Osmanlı Devleti çatışmaları engellemek için 1845 yılında Lübnan dağlarında biri Marunîlere diğeri Dürzîlere ait iki otonom kaza kurduysa da çatışmalar hiç bitmemiştir. Rusya, Matternih tarafından savunulan Osmanlı Devleti'nin varlığının Avrupa devletlerince garanti altına alınması fikrine her zaman karşı çıkmıştı ama İngiltere'nin de bu görüşü desteklemesi nedeniyle bunun gerçekleşmesini engelleyememişti. Bunun üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ni kendi hegemonyası altına alamadığı için, önce Balkanlar'da sonra bütün Osmanlı topraklarında menfaat sağlamak amacıyla her türlü faaliyette bulundu. Goryanof, Brunof'un ifadelerinin aksine, İkinci Londra Antlaşması'nın tamamen Rusya aleyhine olduğunu belirtmektedir. Goryanof'a göre 1841 Boğazlar Antlaşması en fazla ihtiyaç duyduğu anlarda Rusya'ya hiçbir fayda sağlamamıştır.¹¹

II. Paradigma Değişmesi “Tanzimatın İlanı”

Mustafa Reşid Paşa Avrupa'da yaptığı uzun incelemelerde, Mısır meselesinde bu devletleri yanına çekebilmek için köklü reformlar yapılması gerektiğini görmüştür. Bunu yapmayı Avrupa'ya gittiği ilk yıllarda kafasına koymuştu ama Osmanlı yöneticilerinin buna alışmasını ve uygun şartların oluşmasını bekliyordu. Bu ortamı; II. Mahmud'un öldüğü ve yerine genç Abdülmecid'in geçtiği, Osmanlı ordularının Mısır ordusuna yenildiği, Osmanlı donanmasının bizzat komutanı tarafından götürülüp Mısır'a teslim edildiği ve bütün halkın bu nedenlerden dolayı bıkkınlık içinde bulunduğu dönemde buldu.¹² Sultan Abdülmecid ve Mustafa Reşid Paşa başta olmak üzere, devrin aydın bürokratları gerçekten telaş içindeydiler. Milliyetçilik sorunu her yerde patlak vermekte ve imparatorluğu derinden sarsmaktaydı.¹³ Mısır meselesi içinden çıkılmaz problemlere neden olmuştu. 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat'ın ilan edilmesi, Avrupa kamuoyunun ve devletlerinin Osmanlı Devleti'ne sempati duymalarını ve desteklemelerini sağladı. Tanzimat'ı ilan edip Avrupa'ya giden Mustafa Reşid Paşa, bir kahraman edasıyla karşılandı. 15 Temmuz 1840 tarihinde Osmanlı Devleti, İngiltere,

¹¹ Sergey Goryanof, Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi, haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İshak Keskin, İstanbul, 2006, s. 148- 149.

¹² Ahmed Cevdet Paşa, Tezakir, Ankara, 1991, c. 1, s. 6; Ahmed Lütfi Efendi, Tarih-i Lütfi, İst., 1910, c. 6, s. 1019. Mısır yenilgisi, II. Mahmud'un vefatı ve Donanmanın götürülüp Mısır'a teslimi üzerine “*Her nasıl olursa olsun tek şu Mısır galesi bertaraf edilsin*” düşüncesinin bütün kesimlerde hâkim olduğu ifade edilir.

¹³ İ. Ortaylı, a.g.e., s. 28.

Rusya, Avusturya ve Prusya arasında Londra Antlaşması imzalandı.¹⁴ Bu antlaşmanın imzalanmasında İngiltere'nin İstanbul sefiri Ponsonbi'nin de belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nin, Mehmed Ali Paşa'nın baskısından kurtarılması amacı etkili olmuştur. Bununla ilgili bilgilerin bir kısmı "...Ve şimdilik Devlet-i Aliyye, Mehmed Ali'den ziyade kuvvetli bulunduğundan Paşay-ı muma-ileyhin bazı harekât tarzına kalkışmak muhatamasına girişeceğini memul itmeme ve eğerçi böyle bir hareket-i tarziyeye ibtidar ider ise neticesi mucib-i zarratına olur..."¹⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

Mısır meselesinin çözümü sürecinde Osmanlı Devleti tabiri caizse her etkiye açık hale gelmiştir. Dünya'da ve Osmanlı sınırları içindeki herhangi bir yerde meydana gelen bir olay Mısır meselesini doğrudan etkilemiştir. Mesela bu süreçte gerçekleşen Girid ayaklanması Mısır meselesine direkt ve dolaylı birçok etkide bulunmuştur. Aşağıda göstereceğimiz belgede, bölgedeki bir İngiliz görevli "Girid isyanı Lübnan'ı ve işgal altındaki diğer yerleri mutlaka etkileyecektir" demektedir. Bazı batılı memurlar bunu sağlamak için çalışacaklarını açıkça ifade etmektedirler. Belgelerde genellikle bölgedeki dini azınlıklardan söz edilmesi dikkat çekmektedir. Yıllardır huzur içinde yaşayan değişik dinî toplulukların birbirine düşman gözüyle bakmasında dış tesirin büyük etkisi olduğu belgelerden açıkça anlaşılmaktadır. Bu konu ile ilgili belgelerde yer alan ifadelerin bir kısmında; "... Düvel-i Ecnebiyye memurları dahi bu babda onları teşvik iderek Devlet-i Aliyye'nin adem-i iktidarı ve Girid ihtilalinin mümted olması ve kendüleri taraf-ı Devlet-i Aliyye'den hüsn-i idare olunamayacağı ve istedikleri vakit Beriyyetüşam ahalisini isyana davet etmek kendilerinden olduğunu alenen söylemekdedirler..."¹⁶ diye bahsedilmektedir.

Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, yardım talebine ilk olumlu cevap veren devlet olması hasebiyle düzelmiş gibi görünüyordu. Fakat Mısır meselesinin çözüm sürecinde İngiltere'nin de engellemesiyle amaçlarına ulaşamayınca iki devlet arasındaki ilişkiler tekrar bozulmuştur. Bunun üzerine Ruslar, Osmanlı sınırları içindeki Ortodoksların hamiliğine soyunmuşlardı. Onların iddiasına göre, Osmanlı Devletine Mısır meselesinde Gayr-i Müslim halk yardım ettiği halde, onlara verilen sözler tutulmamış ve söz verilen ayrıcalıklar ile Tanzimat'ın getirdiği haklar uygulamada verilmemişti. Hâlbuki Mehmed Ali Paşa isyanı boyunca Suriye ve

¹⁴ Sergey Goryanof, Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İshak Keskin, İst., 2006, s. 136. Uzun süre Rus arşivlerinin müdürlüğünü yapan Goryanof'un fikrine göre; 13 Temmuz 1840 tarihli Londra Antlaşması ile Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğü Avrupa'nın ortak garantisi altına alınmıştır.

¹⁵ Mısır Mesalihine Dair İradâtı Seniyye Defteri, 4. Defter, s. 25- a, b. Bu defterler Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde bulunmaktadır. Yıprandığı için kolayca kullanılabilmesi amacıyla dijital ortama aktarılmıştır. Osmanlı sadrazamlarından Cevad Paşa[ö. 1900] tarafından 1255- 1312 (1839- 1896) yılları arasındaki Mısır ile ilgili bütün yazışmaların toplandığı son derece ufuk açıcı bir bilgi kaynağıdır. Tarafımızdan 1839- 1841 yıllarını içeren ilk 4 defter incelenmiştir. Bundan sonra sadece "Defter" olarak kısaltılacaktır.

¹⁶ Defter4, s. 52- b.

Lübnan'da bulunan Türkler genellikle Osmanlı Devleti'ne sadık kalırken, Gayr-i Müslimler Mısır tarafını desteklemekten çekinmemişlerdir.¹⁷

Tanzimat ilkelerini koz olarak kullanan bazı Avrupa ülkeleri, Girid isyanının bir benzerini Suriye ve Lübnan'da çıkarmak için sürekli çalıştılar. Dinî azınlıkların haklarının korunmasının gayet nazik bir durum olduğu ve buna azami dikkat edilmesi gerektiğine sürekli dikkat çekiliyordu. Problem çıkmaması için Avrupalılar, Lübnan ve Kudüs'ün idaresi ile ilgili 5 maddelik bir belge hazırladılar ve Osmanlı Devleti'nin buna uymasında sayısız yararlar olacağını belirttiler.¹⁸ Halka karşı zor kullanılması durumunda Girid'de çıkan isyanının bir benzerinin bölgede çıkabileceği ifade edilerek, bir nevi aba altından sopa gösterilmektedir. İngiliz görevli ne kadar saklamak istese de bölgedeki Gayr-i Müslimlerin çoğu tâbi oldukları devletten ziyade Avrupa ve Mısır'ı desteklemektedirler. Buna rağmen bölgede gerçekleşen her olumsuzluktan Osmanlı Devleti sorumlu tutulmaktadır. Konu ile ilgili vesikalarda; "...Girid maddesi Beriyyetüşam İsevilerine ne derecelerde tesir eylediğini mukaddemce âcizâne taraf-ı âlilerine ihtar itmiş idim"¹⁹ ifadeleri yer almaktadır.

Tanzimat'tan sonra bütün müttefik devletler gibi İngiltere de Osmanlı sınırları içindeki Hıristiyan halkların haklarının korunmasına büyük önem vermiştir. Ponsonbi'ye göre; Suriye ve Lübnan Osmanlı idaresinden çıkarsa, bunun sorumlusu bölgedeki Tanzimat'ın ilkelerini uygulamada beceriksiz idareciler olacak ve böyle bir durum diğer yerlerdeki azınlıkları da derinden etkileyerek çok kötü sonuçlara sebep olabilecektir. Bu konuda müttefik elçilerin yaptığı dostane nasihatler dinlenir gibi yapılsa da uygulamada bu durum görülmemektedir. Oysa bölgeyi ve azınlıkları Osmanlı idaresine gönülden bağlamak hiç zor değildir. Lübnan'ın Osmanlı sınırları içinde kalması diğer Hıristiyan halk için de önemlidir. Eğer Lübnan, yöneticilerin yanlış tavırları yüzünden Osmanlı'dan ayrılmak isterse bu hareket Osmanlı sınırları içindeki diğer Hıristiyanlar için kötü bir örnek olacaktır. Bununla ilgili bilgilerin bir kısmı belgede; "... Ve eğerçi Devlet-i Aliyye, Beriyyetüşam'ı muhafaza ve hüsn-i idarede izhar-ı tesamuh ve eyalât-ı mezkûre'yi elden çıkarır ise bu keyfiyyet Devlet-i Aliyye hakkında sair gûne pek çok fenalıkları müstelzim olacaktır..."²⁰ diye belirtilmiştir.

İradât-ı Seniyye Defterinde ismine en fazla rastlanılan yabancılardan birisi İstanbul İngiliz elçiliği tercümanlarından Wood'dur. Suriye'nin durumunu incelemek üzere gönderilen Wood 1839- 1841 yılları arasında bölgeden en net bilgileri veren kişidir. Wood'un belirttiğine göre, Marunî patriği eğer kendisinin Osmanlı Devleti'ne sığınmasına izin verilmezse Avrupa devletlerinin himayesine sığınmayı düşünmektedir. Lübnan'daki

¹⁷ Orhan Koloğlu, İlk Gazete İlk Polemik[Vekayi-i Mısriyye'nin Öyküsü ve Takvim-i Vekayi ile Tartışması], Ankara, 1989, s. 81.

¹⁸ Defter4, s. 56- a.

¹⁹ Defter4, s. 53- a.

²⁰ Defter4, s. 60- b.

Marunî²¹ ve Dürzîlerin²² devlet tarafına çekilememesi durumunda onlar Osmanlı idaresine güvenemedikleri için başka yollara tevessül edeceklerdir. Bölgedeki Hıristiyanların birçok devlet tarafından çıkarları için kullanıldıkları görülmektedir. Diyebiliriz ki; Mısır meselesinin bu derece alevlenmesini, müdahalelerini kolaylaştırdığı için Avrupa devletlerinin çoğu açık veya gizli olarak desteklemişlerdir. Özellikle dini azınlıkların rahiplerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için bütün yolları değerlendirmişlerdir.²³

Fransa, Mısır meselesinde istediğini elde edemeyince, Suriye ve Lübnan'ın Osmanlı idaresine geçmesini kabul etse de buraların idaresinde başarı sağlanamayacağına dair söylenti yaymaya başlamıştır. Emir Beşir, bazı Şeyhler ve Hıristiyan din adamlarını kullanarak halkı yönetim aleyhinde kışkırtmıştır. Fransa tarafından Dürzîleri kışkırtmak için iki Fransız Katolik papaz bölgeye getirilmiş oradaki Katolik kiliselerinin tamiri için de yüklü miktarda para gönderilmiştir. Avrupalı bütün memurlar dini kardeşliği sağlamak ve devletlerine yaranmak için buna tevessül etmektedirler. Bu duruma ses çıkarılmazsa kendilerine yakın hissettikleri Hıristiyanları da İngiliz ve Avusturyalı görevliler koruma altına almak isteyebilirler. Bu konuda belgedeki bir kısım ifadeler; "... İskenderiye'den avdet iden Dürzî şeyhleri ile alettevali mülakat eyleyerek tahrik-i ahaliye çalışmakta olub... 2 nefer Fransız papazını çıkarub ferdası günü yine geldiği mahalle avdet ve mersum papazlar dahi doğru Dürzî dağına azimet ile ..."²⁴ şeklinde yer almıştır.

Belgelerde açık olarak görülen durum, neredeyse bütün Batılı devletlerin dini azınlıklar vasıtası ile bölgede etkili olmaya çalıştıklarıdır. Bunun için daha önce de belirttiğimiz gibi her yolu denemişlerdir. Savaş döneminde yıkılan veya bakımsız kalan kiliseleri ve dini yerleri onarmak için yüklü miktarda aynı ve nakdi yardımda bulunmuşlardır. Bunun için her devletin tuttuğu ve destekte bulunduğu ayrı bir dini zümre vardı. Bundan dolayı daha sonra iyice netleşecek düşmanlıklar ortaya çıkmıştır.²⁵

Avrupa devletlerinin çoğu bölgede kendi kolonilerini oluşturmak için çalışıyorlardı. Bunun için antlaşmalara uygun olmasa da Osmanlı vatandaşlarına geçici vatandaşlık ve temsilcilik belgeleri vermekteydiler. Şam Valisi Necib Paşa; "*Londra Antlaşması'ndan sonra İngiliz konsolosu her işe karıştıyordu, Şimdi Fransız ve Avusturya konsolosu da buna başladı*" diyerek bundan şikâyet etmektedir. Onun belirttiğine göre, Şam'daki İngiliz konsolosu kendine sığınan bir suçluyu Vali'ye vermeyeceğini söylüyordu. Bu nedenle devletin otoritesi sarsılmakta ve devlete olan güven azalmaktadır. Konsoloslar sadece kendi vatandaşı olan kişilerin ticarî ve

²¹ Geniş Bilgi için bkz: Ramazan Işık, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

²² Geniş Bilgi için bkz: Ahmet Bağlıoğlu, İnanç Esasları Açısından Dürzilik, Ankara, 2004.

²³ Defter4, s. 61- a.

²⁴ Defter4, s. 62- a.

²⁵ Defter4, s. 62- a.

diğer haklarını koruyabilecekken, bütün Gayr-i Müslimlerin hamisi gibi davranıyorlardı. Bunlara bir sınırlama gelmezse bölgenin her tarafında birçok fesada neden olacaklarını belirtiyordu. Belgede konu; “... *Konsolos olanların esas-ı memuriyetleri mücerred kendü tebaa ve ticaretlerinin umûr-ı vakıalarını ru’yet ve tahşiyetten ibaret olarak böyle umûr-ı belde ve ahaliye müdahaleye memuriyet ve hakları olmadığı...*”²⁶ şeklinde verilmektedir.

Resmen Osmanlı Devleti’nin işlerine karışmak manasına gelen yukardaki tavırların bazısı, yabancı devletlerin haddi aşmasından ileri gelirken, büyük bir kısmı da Osmanlı devlet adamlarının dirayetsizliğinden ileri geldiği söylenebilir. Mısır galesi birçok Osmanlı devlet adamını duyarsızlaştırmıştı. Durumlarının ne olacağını bilememekten ortaya çıkan bu durum nedeniyle, bize bulaşmasında ne olursa olsun tavrı içine giriyorlardı. Osmanlı Devleti’nde çıkarı olan birçok Batılı devlet belgelerde gördüğümüz kadarıyla, çıkarlarına zarar verebilecek yöneticilerin görevden alınması için Osmanlı Devleti’ne sürekli olarak baskı yapıyorlardı. Bu durumdan faydalanan yabancı konsoloslar suç işleyen birisini bile değişik mazeretler ileri sürerek devlet yetkililerine teslim etmiyorlardı.²⁷

Tanzimatın ilanından sonra bölgeye yazılan yazılarda dinî azınlıkların Papaz ve Rahipleri aralarında hükmedebilecek liderleri olarak ifade edilmektedir. Hukuki problemler mahkemeye intikal ederse, bunlar yabancı devlet mensubu ise yanlarında konsolosların da bulunmasına müsaade edilmesi istenmektedir. Bu durum birçok belgede gördüğümüz gibi yerli görevlilerin baskı altında kalmasına neden olmaktaydı. Dinî azınlıklardan alınacak cizye konusunda kolaylık gösterilmesi, ayrıca ibadet yeri, hastane vb. ihtiyacı var ise bunun yapılacağı arazinin derhal temin edilmesi isteniyordu. Bütün bu konularda olabilecek güçlüklerin hemen çözülmesi şayet çözülemiyorsa derhal merkeze bildirilmesi emrediliyordu. Konu ile ilgili bilgiler belgede; “... *Eğerçi mersumlar hastane ve külliye ve manastırlar bina ve inşasını ve kabristan vaz ve tesisini murad eyledikleri halde ber-vechi hakkaniyet tayiniyle münasib mikdar arazinin tahsis olunması...*”²⁸ diye geçmektedir.

Bölgedeki bir gözlemci, Amerika’dan Beyrut’a bazı kişilerin geldiğini bunların halkın zihnini karıştırmaması için tedbirler alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu belgeye göre Amerikalılar bölgeye değişik yöntemlerle misyonerlik yapmak için gelmişlerdir. Özellikle dağılı olanları Protestan mezhebine çekmek için değişik vaatlerle kitap ve risaleler dağıtmaktadırlar. Halk bunları döverek kovmak istemişse de yönetim buna müsaade etmemiştir. Bölge, duruma Amerika’nın da müdahale etmesiyle artık bütün dış müdahalelere açık bir hâle gelmiştir. Mısır ordusunun çekilmesinden sonra özellikle Lübnan ve Filistin tam olarak Osmanlı idaresi altına

²⁶ Defter4, s. 62- b, 63- a.

²⁷ Defter4, s. 63- a.

²⁸ Defter4, s. 66- b.

girmemiştir. Belgede konu ile alakalı bilgiler; “... Amerika canibinden Beyrut’a bir takım kimesneler gelüb... Milel-i muhtelifeden cebelî mümkün olanları mevaid-i kazibe ve vesair enva-ı tediye vasıtasıyla ittiba iderek kendü mezheblerine davet itmek ...”²⁹ şeklinde verilmektedir.

Suriye ve Lübnanlı olup savaş karmaşası halinde Mısır’a gelen 7910 asker Amiral Napier ve Mustafa Paşa refakatinde 14 gemi ile tekrar ülkelerine götürülmüş ve bunun masrafı büyük ölçüde Osmanlı hazinesinden karşılanmıştır. Bu kişiler Osmanlı Devleti tarafından memleketlerine taşınırken hiçbir şekilde asker-sivil veya savaşmış-savaşmamış şeklinde değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Belgede konu; “... Bu tarafda bulunan zabitan ve neferât ceman 7910 nefer olarak peyderpey 14 kıta sefineye irkâben memleketlerine firistade ...”³⁰ ifadeleriyle verilmektedir.

Mısır’ın senelik vergisi 60 bin keseye düşürülmüştü. Mısır, senevî vergisinin 80 bin keseden 60 bin keseye düşürülmesinin halkın refahını artırmak için yeterli olmadığını belirtmekte ve buna Tanzimat’ın getirdiği bazı ilkeleri dayanak olarak göstermekteydi. Mehmed Ali Paşa senelik 60 bin kese akçe vergi ödemesi durumunda ülkesinin düzen ve intizamının bozulacağını söylemekteydi. Mısır’ın vergi borcu hâlen 520 bin kese akçedir. Fransa başta olmak üzere Avrupa devletleri kendi ürünleri için korumacılık uygulamakta ve Mısır ürünleri kendilerinkinden ucuz olmasına rağmen halkı yerli ürün kullanmaya teşvik etmekteydi.³¹

III. Paradigma Değişmesi Sürecinde Ortaya Çıkan Bazı Olaylar

1- Mehmed Ali Paşa barış tekliflerine karşı Avrupa’nın müdahalesine kadar gayet sert bir tutum takınırken, bundan sonra tutumunu yumuşatmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti, Akka yenilgisine kadar meselenin barış yoluyla çözüleceğini düşünürken bu yenilgiden sonra tutumunu değiştirmiştir. Mehmed Ali Paşa, Avrupa müdahalesinden sonra Osmanlı Devletinden daha önce lobi faaliyetleri ve kamuoyu oluşturma önemini kavrayarak birçok batılı gazeteci ve politikacıyı parayla satın almıştır. Osmanlı Devleti ise aynı yolu izlemesi yönündeki teklifleri devlet felsefesine uymayacağı gerekçesi ile reddetmiştir.³²

2- Osmanlı Devleti bütün zorluklara ve başıbozukluklara rağmen hac yollarının güvenliğini ve sürre alaylarının gönderilmesini ısrarla takip etmiştir. Ayrıca kıtlık dönemlerinde bile Mısır’dan kutsal topraklara hububat gönderilmesinin ihmal edilmemesini özellikle Valilerden istemiştir. Bölgede bulunan Valilerine bu konulara dikkat göstermelerini sıklıkla gönderdiği

²⁹ Defter4, s. 69- a.

³⁰ Defter4, s. 78- b.

³¹ Defter4, s. 82- a.

³² Defter2, s. 33- b, 34- a.

yazılarla tembih etmiştir. Osmanlı Devleti hac yollarının güvenliği, hacıların gıda ve barınma ihtiyacının sağlanması, sürre alaylarının gönderilmesi, Mekke ve Medine'nin korunması gibi dinî hizmetleri temel varlık nedeni olarak görmüştür.³³

3- Osmanlı Devleti, Mısır ile yaşadığı bütün savaş ve problemlere rağmen 1840 Mart'ına kadar bu ülkenin özellikle gemi yapımı için kullandığı kereste ihracatını yasaklamamıştır.³⁴ Yasakladığı zaman da kereste alınmak için ödenen paraların geri iadesini istemiştir. Bunu ya ihmali nedeni ile yapmış veya kutsal beldelerin hububat ihtiyacının sağlanamayacağı gibi bir gerekçeden dolayı geciktirmiştir.³⁵

4- İnsanları hadımlaştırmaya artık son verilecekti. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin hadım ihtiyacının çoğu Sudan ve Mısır'dan karşılanıyordu. Sultan Abdülmecid bu tür uygulamaların kendisinin insan haklarına saygısına ve adaletine yakışmayacağını düşünmektedir. Bundan dolayı hadımlaştırma gibi yaratılışa yakışmayan bir uygulamanın kaldırılmasını istemektedir. Bu tür hukuk ve insanlığa yakışmayan bir ameliyatın bundan böyle kesinlikle yasaklandığını bir fermanıyla ifade etmiştir. Bununla ilgili Padişah'ın ifadesi aynen şöyledir: “ *Bazılarının sebab-i tenasül-i benî âdem olan bazı azalarının tenkisi madde-i gayr-ı makbûlesi ez-her cihet mugayir-i rızay-ı madilet-irtizayı mülûkânem olduğundan...*”³⁶

5- Genel bir af çıkarıldı. Daha önce isteyerek veya istemeyerek Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca faaliyetler içinde bulunan bütün vatandaşlar affedildi. Padişah, donanmayla gelen veya Mısır'a kaçan Osmanlı askerlerinin hepsini affetti, memleketlerine dönebilirlerdi. Bunun için bunların bulunduğu rütbelerin tarafımıza gönderilmesi uygun olur denilerek kapsamlı bir barış projesine gidiliyordu.³⁷

6- Osmanlı Devleti'nin Yunan elçisi olan Kostaki Musurus Paşa, bölgede Müslüman halka ve Mısır'dan topraklarına dönen kişilere Yunanlılar tarafından eziyet ve haksızlık yapıldığından şikâyet etmektedir. İstanbul'daki Rumlar her yönden rahat içinde yaşarken Yunanistan'da bulunan Müslüman halka sürekli eziyetler yapılmaktadır. Buna karşı sessiz kalınmamalıdır. İşte “*Osmanlı Barışı*” dediğimiz durumun örneklerinden biri. Bir Yunan asıllı Ortodoks, kendi dininden ve ırkından olanların Müslüman halka yaptıklarından şikâyetçi olmaktadır.³⁸

7- Osmanlı'daki Gayr-i Müslimler daha önce böyle bir ihtiyaç görmezken, artık en ufak bir meselelerinde Avrupa devletlerine müracaat

³³ Defter2, s. 90- a, b.

³⁴ O. Koloğlu, A.g.e., s. 52. Savaş döneminde dahi Mısır'ın kereste ihtiyacının büyük bir bölümü Antalya civarından karşılanıyordu.

³⁵ Defter3, s. 67- b.

³⁶ Defter4, s. 108- b.

³⁷ Defter4, s. 108- b.

³⁸ Defter4, s. 35- a.

ediyorlardı. Bu durum daha sonra Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam edecek olan azınlıklar ve dinî yerler meselesinin çıkmasına neden olacaktır. Bunda yabancı görevlilerin etkisi açıktır. Bunlar ve Gayr-i Müslimler bir suç işlediklerinde çeşitli bahanelerle Osmanlı idaresine iade etmek istemiyorlardı. Valilere emirler verme cesaretini bile gösterebiliyorlardı.³⁹

8- Amerikalıların 1841 yılında Mısır meselesi bittikten sonra misyonerlik amacıyla Lübnan'a geldikleri görülmektedir. Başta Lübnan olmak üzere bütün Ortadoğu'da halkı Protestanlaştırmak için her yöntemi kullanmaktadırlar. Halka İncil ve bunu kabul edenlere para vererek halkı kendi dinlerine çekmeye çalışmaktadırlar.⁴⁰

9- Avrupa ülkeleri sıkı bir merkantilizm⁴¹ uygulamaktadırlar. Kendi pazarlarını yabancı mallara karşı korumak için ihracat ve ithalatı sıkı bir kontrol altında tutmaktadırlar. Bu yüzden Osmanlı Devleti ve Mısır ürettiği malları satmakta ve ihtiyaç duyduğu bazı ürünleri almakta sıkıntı çekmektedir.⁴² Günümüzde olduğu gibi o dönemin Batılı yöneticileri de Osmanlı Devleti aleyhindeki bazı uygulamaları basın ve kamuoyunun baskısı ile yapmak zorunda kaldıklarını ifade ediyorlardı.⁴³ Mehmed Ali Paşa'nın kendi ülkesinde ve Avrupa'da kendi taraftarı bir basın ve kamuoyu oluşturmak gerektiğini Osmanlı'dan çok önce kavradığını görüyoruz⁴⁴

SONUÇ

Mısır, tarih boyunca Osmanlı Devleti'nin en önemli eyaletlerinden birisi olmuş fakat merkeze uzaklığından dolayı sürekli olarak problemler de üretmiştir. İmparatorluğun en uzun yüzyılında bu durum kendini derinden hissettirmiştir. Mısır meselesi; Osmanlı Devleti'nin problemleri çözmek için, iç ve dış baskılarla reformlar yaptığı dönemde, birçok reformu sonuçsuz bırakmıştır. Tabiri caizse reformların yön değiştirmesine neden olmuştur. Yapılan reformların çoğunda Avrupa desteği sağlamak amacıyla verilen tavizler ve şekilcilik dikkat çekmektedir. II. Mahmud'un ilk dönemi ile Mısır meselesinin öne çıktığı dönemdeki reformları karşılaştırmak bu durumu görmek için yeterlidir. Mısır meselesi öncesinde, özellikle 1826 yılında

³⁹ Defter4, s. 62- b, 63- a.

⁴⁰ Defter4, s. 69- a.

⁴¹ Merkantilizm 16. yy. ortalarıyla 17. yy. sonları arasında Batı Avrupa'da etkinlik kazanan bir ekonomik doktrin. Merkantilizmin doğuşunun temelinde; ulusal devletin ortaya çıkması, uluslar arası ticaretin gelişmesi ve sermayenin güç kazanması bulunmaktadır. Merkantilistler, devletin ulusal zenginliği korumak için ekonomik faaliyetlere müdahalesini savunmuşlardır. Bunun için ihracatın teşvik edilerek, ithalatın vergi ve yasaklarla sınırlandırılması ve iç piyasanın korunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. www. Forumalev. net.

⁴² Defter4, s. 82- a.

⁴³ Defter3, s. 125- a.

⁴⁴ Defter3, s. 125- b.

Yeniçeri ocağının kaldırılması sürecinde askerî, adlî, idarî, hukukî, ekonomik, eğitim vb. alanlarda köklü reformlar yapılırken, meselenin hayati hâle gelmesi ile bu alanlardaki reformların çoğu uygulanamamıştır. Mısır karşısında düşülen durum ve bunun Osmanlı'nın maneviyatçılığı ile ilişkilendirilmesi, Osmanlı aydınları arasında nihilist ve pozitivist düşüncenin yayılmasına neden olmuş, böylece reformların yönü bilim ve teknolojiden, moda ve sanata kaymaya başlamıştır.

II. Mahmud, bütün dinî azınlıklara çağın getirdiği yeni hakları vermeye çalışırken, dış baskılar ve Mısır meselesi bunu imkânsız hâle getirmiş, böylece gidilmek zorunda kalınan merkezîleşme yeni problemler ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı, başta liberal ve özgürlükçü yapıda olan reformlar, muhafazakâr ve merkezîyetçi bir şekle bürünmeye başlamıştır. Batılı devletler, Mısır meselesine kadar Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için planlar yaparken, Mehmed Ali Paşa devleti parçalayabilecek hâle gelip Rus tehdidi artınca, Fransa hariç hepsi değişik nedenlerden dolayı onu yaşatmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Mısır meselesi sürecinde diplomasi önemli roller oynamış, Mustafa Reşid Paşa bu yolla Osmanlı Devleti'ni kurtarmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti ile Mehmed Ali Paşa ve Avrupa'nın anlayış farklılıkları yeni oluşmaya başlayan kamuoyunu etkileme konusundaki düşüncelerinde de görülmektedir. Mehmed Ali Paşa ve Avrupa devletleri kamuoyunu etkilemek için her yolu mubah görürken, Osmanlı Devleti bunu başta reddetmektedir. Günümüzde olduğu gibi o dönemin Batılı yöneticileri de Osmanlı Devleti aleyhindeki bazı uygulamaları basın ve kamuoyunun baskısı ile yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Mehmed Ali Paşa'nın kendi ülkesinde ve Avrupa'da kendi taraftarı bir basın ve kamuoyu oluşturmak gerektiğini Osmanlı'dan çok önce kavradığını ve bunun için her imkânı kullandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin basının önemini kavramakta gecikmesi ve bundan dolayı haklı olduğu birçok konuda kamuoyu önünde haksız duruma düşmesi, ileride büyük problemlere neden olacaktır.

Osmanlı Devleti, Tanzimat'ı ilan ederek, yıllarca mücadele ettiği Batı medeniyetinin bir parçası olmak istediğini şeklen de olsa göstermek istemiştir. Bu süreçte yetişen aydınlar din merkezli zihniyetin yerine seküler merkezli zihniyetin getirilmesinin devleti kurtaracağını savunmuşlardır. Osmanlı Devletini paradigma değişikliğine götüren 1839 yılında yaşanan 4 olay olmuştur. Bu olaylar; Osmanlı ordusunun Nizip savaşında Mısır ordusuna yenilmesi, II. Mahmud'un aniden ölüp yerine tecrübesiz Abdülmecid'in Padişah olması, Osmanlı donanmasının önemli bir kısmının bizzat komutanı tarafından götürülüp İskenderiye'de Mehmed Ali Paşa'ya teslim edilmesi ve Avrupa devletlerinin savaşa son verilmesi için her iki tarafa da ortak bir nota vermesidir.

KAYNAKLAR

- Mısır Mesalihine Dâir İrâdât-ı Seniyye, İlk 4 Defter 1255-1257(1839-1841)*, T.T.K. Kütüphanesi, Ankara.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Maruzat*, Yusuf Halaçoğlu Neşri, İstanbul, 1980.
- ....., *Tezahir I. II. III*. Cavit Baysun Neşri, Ankara, 1963.
- Ahmed Lütfi Efendi, *Tarih-i Lütfi*, c. 6-7, İstanbul, 1910.
- Akşin, Sina, “1839’da Osmanlı Ülkesinde İdeolojik Ortam ve Osmanlı Devletinin Uluslararası Durumu”, Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri, Ankara, 13-14 Mart 1985, Ankara, 1994.
- Altundağ, Şinasi, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi 1831- 1841*, I. Kısım, Ankara, 1988.
- Bailey, Frank Edgar, “Palmerston ve Osmanlı Reformu 1834- 1839”, Çev. Yasemin Avcı, Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 31 Ekim- 3 Kasım 1989, Ankara, 1994.
- Baykara, Tuncer, “Mustafa Reşid Paşa’nın Medeniyet Anlayışı”, Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri, Ankara, 13- 14 Mart 1985, Ankara, 1994.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, 2010.
- Goryanof, Sergey, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, haz. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Dr. İshak Keskin, İstanbul, 2006.
- Göyünç, Nejat, “Tanzimat’a Yöneltilen Eleştiriler”, Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri, 13- 14 Mart 1985, Ankara, 1994.
- Huntington, Samuel P., *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan, Cem Soydemir, İstanbul, 2010, s. 215, 224, 342
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara, 2007.
- Koloğlu, Orhan, *İlk Gazete İlk Polemik (Vekayi-i Mısıryye’nin Öyküsü ve Takvim-i Vekayi ile Tartışması)*, Ankara, 1989.
- Kuhn, Thomas S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, İst., 1991.
- Kutluoğlu, Muhammed H., *The Egyptian Question (1831- 1841) The Expansionist Policy Of Mehmed Ali Paşa In Syria And Asia Minor And The Reaction Of The Sublime Porte*, İstanbul, 1998.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuât, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, III- IV. Cilt, sadeleştiren, notlar ve açıklamalar ekleyen Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara, 1992.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, 2006.
- Özcan, Abdülkadir, “Cevad Paşa”, T. D. V İslam Ansiklopedisi, c. VII, İst., 1993.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. V, İstanbul, 1994.
- Roderic, H. Davison, *Osmanlı Türk Tarihi (1774- 1923)*, çev. M. Morali, İst., 2004.
- Shaw, S. J. - E. K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, 2006.

Sonyel, Salahi R., “*Tanzimat ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Gayr-i Müslim Uyrukları Üzerindeki Etkileri*”, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 31 Ekim- 3 Kasım 1989*, Ankara, 1994.

Unat, F. R., *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara, 1988.

Üçyiğit, Ekrem, “*Akdeniz Medeniyetleri Tarihinde Tanzimat*”, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 31 Ekim- 3 Kasım 1989*, Ankara, 1994.